

Veranderingen binnen graslandvegetaties in bosreservaat Sevendonk

Het domeinbos Sevendonk (Turnhout) heeft een oppervlakte van om en bij 65 ha en bestaat overwegend uit zomereiken-berkenbos (deels met inplanting van grove den) en mesotroof elzenbroek. De erkenning als bosreservaat dateert van 1997 en in 2003 volgde de opmaak van een beheersplan voor het domein (1). Hierin werd het overgrote deel aangeduid als integraal reservaat. Omwille van natuurbehoudredenen opteerde men een aantal graslanden en een heideterrein gericht te gaan beheren, samen goed voor een kleine 6 ha. Op een verbost grasland en een perceel dat enkele jaren gebruikt werd voor het tijdelijk onderbrengen van plantgoed na, betrof het terreinen die reeds enkele jaren na de verwerving van het domeinbos in 1975 als open plek beheerd werden. De selectie van in totaal 6 graslanden gebeurde dus zowel op basis van toenmalig actuele als potentiële natuurwaarden.

Inmiddels worden de meeste graslanden sinds 1999 jaarlijks gemaaid en het leek dan ook zinvol om na te gaan welke veranderingen de vegetatie inmiddels onderging.

Vergelijkingspunten

In juni 2004 werden de graslanden voor het laatst geïnventariseerd met behulp van de zgn. beheersmonitorings-schaal (2), een eenvoudig te hanteren schaal gebaseerd op de schaal van Tansley die o.a. rekening houdt met bedekking en aantal individuen per soort op een niveau dat relevant is voor het vaststellen van vegetatieveranderingen in de tijd. Vervolgens werden de vegetatie-opnamen met behulp van het identificatieprogramma ASSOCIA getypt.

De voorhanden zijnde historische gegevens zijn niet allemaal even gedetailleerd, betrouwbaar of vergelijkbaar. Buiten het historisch waardevolle vegetatieonderzoek van Meeus in 1980 (3) gaat het immers om eerder omschrijvende, onvolledige rapporteringen zonder consequente weergave van bedekkingpercentages (1 & 4). Een minpunt van het onderzoek van Meeus (3) is dat de inventarisaties gebeurden in september, in een aantal gevallen zelfs na een maaibeurt begin augustus.

KRIS ROMBOUITS, boswachter, afdeling Bos & Groen

Duidelijke tendensen

Tabel 1 vat voor drie graslanden samen wat de belangrijkste vegetatiewijzigingen zijn sinds 1980. Al deze graslanden werden sinds 1999 jaarlijks gemaaid in de nazomer (eind augustus-begin september). Voordien wisselden perioden van nulbeheer, maaibeheer en voor grasland 1 & 2 ook begrazing met schapen elkaar af. De vegetaties ontwikkelden zich op (zeer) nat licht zandleem tot lemig zand in de vallei van de Grote Kaliebeek.

Een eenvoudige vergelijking van soortenlijsten en bedekkingpercentages leert dat soorten die toenamen of zich nieuw konden vestigen vooral kenmerkend zijn voor schrale terreinen terwijl het gros van de verdwenen soorten ietwat ruigere of voedselrijkere graslandtypes indiceert. Gewoon reukgras nam in grasland 1 & 2 significant toe; actueel kwartbedekkend tegenover minder dan 5% in 1980. Gestreepte witbol nam sterk af in grasland 5; van 25-50% in 1980 naar 5-25% in 2004. Echt ruderaal soorten komen momenteel nagenoeg niet meer voor in de graslanden en meer bijzondere planten weten zich hier en daar te vestigen of uit te breiden. In deze optiek is vooral de opvallende uitbreiding van gevlekte orchis vermeldenswaardig.

Balans

Voor halfnatuurlijke graslanden in het Kempisch ecodistrict die in het verleden niet intensief bemest werden, zijn het al bij al weinig verrassende maar bemoedigende resultaten (12, 13, 14). Alhoewel niet gekwantificeerd, valt het op dat de biomassa-productie in een aantal graslanden duidelijk afgenomen is de laatste jaren, met name in grasland 8, de voormalige opslagplaats voor plantgoed. Dit grasland kende de grootste verandering op korte termijn (2x/jaar maaien gedurende 3 jaar): een met gestreepte witbol ver-vilte en in belangrijke mate door pitrus ingenomen ruigte evolueerde tot een soortenrijk halfnatuurlijk grasland met ondermeer veldrus, biezenknoppen, gewoon reukgras, margriet, tormentil en occasioneel enkele exemplaren gevlekte orchis, knolsteenbreek en grote ratelaar, alle duidelijk doelsoorten. Pitrus werd hier deels teruggedrongen door een aangehouden maaibeheer, net als in grasland 5. Elders in het domein verschenen na plagwerken struikheide en liggende vleugeltjesbloem. Samenvattend kan gesteld worden dat de genomen beheeropties, i.c. verschraling door maaien en plaatselijk plaggen, een positief effect hebben.

Kanttekeningen

Het vergelijken van oude en recente inventarisatiegegevens blijkt behoorlijk moeilijk te zijn. Wijzen we enkel maar op de verschillen in opnamedata (juni versus september). Verder kunnen de botanische kennis en wijze van inschatten van de bedekkingsgraad variëren naargelang de waarnemer en ook de exacte opnameplaats van oude opnamen is vaak niet terug te vinden (11). Daarbij komt nog dat men best steeds op zoek gaat naar de brongegevens en niet zo maar uitgaat van de betrouwbaarheid van rapporten die refereren naar deze oorspronkelijke gegevens. Met het gebruik van de beheermonitoringschaal binnen voldoende grote permanente kwadraten kan een groot deel van bovenvermelde valkuilen ontweken worden. Deze schaal maakt het overigens ook mogelijk verschillen te traceren in bedekkingen van soorten die niet frequent of abundant voorkomen in halfnatuurlijke graslanden, hetgeen vaak de doelsoorten zijn.

Afgaande op de standplaatscondities ziet het er naar uit dat het soortenspectrum de komende jaren niet sterk zal wijzigen. Ongetwijfeld zullen de onderlinge verhoudingen nog veranderen. Of er zich nog nieuwe soorten zullen vestigen, is moeilijk in te schatten. Veel hangt af van de nog aanwezige zaadbank, het gevoerde beheer en de bodemchemie. Aangezien ook de hydrologische situatie (o.a. bufferend grondwater) een rol speelt, werden in 2004 enkele peilbuizen geplaatst teneinde eventuele problemen met bodemverzuring (5) te kunnen inschatten.

Het feit dat slechts één taxonomische groep (hogere planten) onderzocht werd, is evenwel de belangrijkste kanttekening. In de toekomst kan een multisoortenreeks voor het natuurstype nat schraalgrasland hier wellicht meer en praktisch haalbare mogelijkheden bieden. De multisoortenaanpak staat voor een goed gekozen set van soorten uit verschillende taxonomische groepen die samen drager zijn van meer en vooral complementaire informatie dan een enkele indicatorsoort. ■

Gevlekte orchis is één van de doelsoorten die duidelijk is toegenomen door het maai-beheer'. © Luc De Keersmaecker, INBO

Referenties zie www.vbv.be

Met medewerking van Bart Roelandt (afdeling Bos & Groen) voor de identificatie van de vegetatie-opnamen met Associa.

Tabel 1: Evolutie van de vegetatie in enkele graslanden. (naamgeving: 10)

Graslandnr.	1 & 2	5
Maaifrequentie	1x/jr sinds 1999	1x/jr sinds 1999
Vegetatie 1980 (3)	Overwegend kamgrasweide, in mindere mate biezenknoppen-pijpenstrootjeverbond en associatie van bijvoet en boerenwormkruid	Overwegend biezenknoppen-pijpenstrootjeverbond, in mindere mate een mengvorm van kamgrasweide en de associatie van bijvoet en boerenwormkruid
Vegetatie 1997 (4)	Blauwgrasland (biezenknoppen-pijpenstrootjeverbond)*	Blauwgrasland (biezenknoppen-pijpenstrootjeverbond)*
Vegetatie 2004	RG gestreepte witbol en echte koeksbloem Dotterbloemverbond	Overwegend veldrus-associatie (dotterbloemverbond) en RG van blauwe zegge en blauwe knoop
Toename 1980-2004	Gewoon reukgras, zwarte zegge, hazenzegge, gevlekte orchis, rood zwenkgras, echte koekoeksbloem, gewone hoornbloem, <i>Potentilla erecta</i> x <i>reptans</i> , ...	Gewoon struisgras, gewoon reukgras, struikheide, zwarte zegge, hazenzegge, gevlekte orchis, biezenknoppen, tormentil, ...
Afname 1980-2004	Moerasrolklaver, beemdlangbloem, grote vossenstaart, gewone berenklauw, speerdistel, ...	Gestreepte witbol, grote vossenstaart, gewone hennepnetel, kruipende boterbloem, ...
(*) : het rapport geeft nauwelijks duiding omtrent deze identificatie RG: rompgemeenschap		